

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 14 (1900)

Artikel: Il Cumin d'Ursèra de 1425 : cantada originala da G. C. Muoth

Autor: Muoth, G. C.

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-182658>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

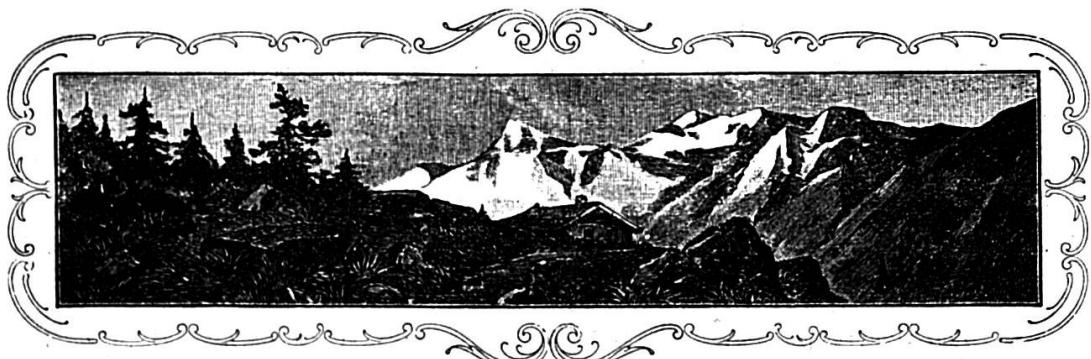
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 11.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il Cumin d'Ursèra de 1425.

Cantada originala

da

G. C. MUOTH.

Notizias historicas.

unamein dapi sia fundaziun (614) possedeva la claustra de *Muster* (Disentis, Desertina) gronds beins e dretgs en la Val d' Ursèra (Urserenthal).

Ils massers de tals beins fuvan d' origin romontsch e stavan sut il domîni patrimonial dils avats de Desertina. Ils avats ed insemlamein cun els la *Cadi* (das Gotteshaus Disentis, claustra e pievel) pretendevan èra ils dretgs de transit ed ils dazis sur il *Gotthard* (pli da vegl Munt *Avellin*), il schinumnau dazi de Sogn *Placi*.

Mo duront il dudisch — e tredischavel tschentaner paran ils Comts de Rapperswyl e sil suenter ils Comts de Habsburg, ch' exercitavan la suprema giudicatura en la val, erà de haver usurpau l' explotaziun dil transit e traffic sur il Munt Avellin. Quels Signurs han lu èra giu colonisau diversas contradas della val cun purs tudescs.

Denter Tudescs e Romontschs era schon da lezzas uras naschiu dispetas e differenzias, perquei ch' ils Tudescs fuvan vegni casai sin territoris, dils quals ils Romontschs pretendevan, ch' els appartegnien tier lur uauls e pastiras. Empau pli tard havevan denton ils avats, sco ei para, puspei restaurau lur veglia supremazia sur la vallada e reconquistau ils dazis.

Mo gia dapi 1237 fuva in auter adversari e concurrent per il possess dil Gotthard se mess sin posta. Ils Uranès havevan da quei temps rut atras la via en vall *Scalina* (Schöllen), els han èra gudiu ditg e liung il pass cun lubientscha digl avat, pagont dazi; mo suenter lur Ligia cun Luzern (1332), e suenter haver fitgau pei en val Leventina (1331), eran els vegni pli garmadis e volevan se patronar dil pass sur il Gotthard cun la forza.

1332 ha ei dau ina ferma lutga en Val d' Ursèra denter la Cadì ed igl Uri, nua ch' ils claustrals han fatg ina gronda sperdita. Il Mistral Tin de Sax (frar digl avat Martin de Sax), il menader dils Sursilvans, seigi persuenter vegnius castiaus per rauba ed honur ed hagi en ses vegls dis stoviu ir a rugar per las vischneuncas entuorn. Aschia se resda. Mo paucs onns pli tard han ils purs della Cadì sut Guglielm Pultengia surventschiu ils Urane compleinamen en la Victoria de *Realp*. 1339 ei vegniu fatg pasch denter Uri e la Cadì, e la claustra ha mantenui ses dretgs. —

Uri ha dentont continuau cun sia politica pervia dil Gotthard e gudognau en Ursèra ina gronda partida, ils *Tudescs*. La Val d' Ursèra ha 1410 serraui giu cun Uri in vicendeivel dretg de vischinadi (Landrecht) cun resalva dentont della lur proprietat vid alps e pastiras e da tuts ils dretgs digl avat de Muster.

Mo 1425 èra puspei prepapau ina secessiun della vallada ed ina definitiva allianza u incorporaziun cun Uri. Udint igl avat Pieder de Pultengia*), che haveva 1424 fundau la Ligia Grischa, de quei, eis el cun gronda suita se rendius ad Ursèra, ei leu nonspetgadamein comparius sin Cumin, ha confundiu *ses adversaris* e ha destedau cun siu plaid romontsch las veglias regurdientschas e simpatias dils Romontschs nativs, de maniera che tut ha sin sia domonda: Sche bein ils Urane, che seigien gie la pli part naschi romontschs e nutrì da mummas romontschas veglien restar glieut della Crusch de Sogn Plazi (arma dil convent)

---

*) Per tudesc Pontaningen, Pultingen en la Val Tujetsch.

ni daventar subdits Til taur ded Uri (Uristier), l'entira raspada ha exclamau, ch' ils Uranes veglien restar fideivels a Sogn Placi.

Cun quest conclus ha igl avat perinagà giu mantenui ses dretgs, mo pli tard ei cun il transit dil Gotthard la Val d' Ursèra, cun resalva de divers dretgs, tonatont vegnida sut il domini ded Uri.

La sequenta cantada combinescha cun licenzia poética quels surallegai factums e diversas detgas popularas, per descriver il combat pervia dil Munt Avellin e dellas duas naziuns, denter Romontschs e Tudeschs, in combat ch' ha giu liug eunc en diversas valladas, p. e en Portenza (Klosters) e Lungnezza etc.

Las persunas ein per part historicas, per part inventadas, mo tuttas ein appartenentas cun lur numis de famiglia allas tiaras en questiun. La Cantada ei 'publicada' en la Chrestomathia Rætoromontscha e vegn cheu dagl autur reproducida, per buca restar satrada per nies pievel. —

Il Cumin d'Ursèra de 1425.

1. Co'gl avat de Muster, Pierde de Pultengia, va a
Cumin on d'Ursèra.

Ina loscha cavalcada,
Roscha ferma sco da guerra,
Pass' ils trutgs de Val d' Ur-
sèra:
Segner Pierde de Pultengia,
5 Igl avat de Desertina,
Va a pêr cun Clau Camengia,
Il massèr de glieut cumina,
E migiur de Hospital.
Quels suonda Gion Pultengia
10 Sco menader e mistral.
Segner Pierde sin viadi
Culla glieut dil vasalladi, —
Cumpognaus da quater paders,
Il capavels urentaders
15 Dellas caussas e fatschentas
Delicatas et urgientas,
Pertgiraus dals campiuns,
Simpels, nobels e baruns,
Tuts honors della Cadi,
20 Cheu rimnai en in tschupi. —
Agl avat la crusch terlischa
Sut la lada barba grischa;
Gion Pultengia tegn la spada
Sin la queissa enferrada;
25 La bandiera della Ligia
Porta l' Uolp de Sulvaniglia;

Tschegn de Phiesel tegn la
lontscha
Silla tschenta en ballontscha;
Clar terlischan ils sparuns
30 D' Adalbertus de Chischliuns,
Aunc pli clar las capellinas
D' ils dus feglis de Clau de
Spinas;
Il turschett ferm entameun
Vegr de Medel il Pageun;
35 Paul de Sax va è gagliard
Sil schuvi il halumbart;
Plazi Berther vegr a spass
Culla mazza sil cuirass;
Cul marti de fravi grond,
40 Levamein a pesentond,
Vegr il fravi, Risch Liconis,
Cun siu schiender de Antonis;
Giacum Fiergnia de Bugaus,
Gion d' Artuglia giu de Laus
45 Van cul Segner de Zignau. —

Silla prada, silla gonda
Stat il pievel e domonda:
„Tgei dat ei da niev cheu vi,
Ch' igl avat cun tal premura
50 Oz serenda stir l' Alpsura?

Vegn la Ligia sut 'gl Ischi
On D' Ursèra disturbada?"
Intragliauter tut che sblucca:
„Nossa Ligia mai balucca.
55 Nossa Ligia pauc emporta
Als vischins avon la porta
Dil Gotthard e Val Scallina.
Separai ein stai adina
Tras las cornas dil Badus,
60 Han giu pauc de far cun nus.
Isolai en lur vallada
D' aultas pezzas circumdada,
Vivan els en disfidonza
De scadina cuminanza —
65 Scio selvadis, seconvegnan
Denter els e ferm mantegnan
Lur usits e dretgs privats,
Concedi dals vegls avats,
Vulan nuot de nossas ligias,
70 Gaudan sezzi lur fadigias,
Vulan nuot saver de grazias,
Portan sezzi lur disgrazias
E sefetgan tut garmadi,
D' esser propi Segneradi,
75 E pretendan abstinenza
Da scadina dependenza,
Portan vess, cun aversiun
Dils avats la protecziun,
Renconuschan strusch ils
dretgs,
80 Aunc schi vegls e schi perfetgs.

Sechia va cun Clau Camengia
Segner Pieder de Pultengia
Silla senda ded Ursèra,
Sco 'l pastur cun montanera,
85 Cun ses umens de suita
Tras vallatschs cun crappa
gitta,
Per la plaunea lavinera,

Sur la neiv e sur gallera,
Denter matgs de ros' alpina,
90 Denter truscla, sur burschina
E svanescha sulla siala
Sils pastgets de muntaniala.

Segner Pieder de Pultengia
Scheva cheu a Clau
Camengia:
95 „Sas Ti propi sin tgei fin
Ils d' Ursèr' han oz cumin?
Setractesch' ei cheu de
leschas
Ni de nauschas interpresas?
Ei la nova propi vera —
100 Retschevida jer la sera,
Vulan els seseparar,
Senza nus gnanc salidar?
Quei va vess a mi de crer;
Mo en curt veginns a ver.“
105 Clau Camengia cheu
rispunda:
Vossa Grazia! Bein avunda
Sundel jeu uss informaus.
Ord las tschontschas dils
gieraus
Claramein ei resultescha,
110 Ch' il Cumin vul tuten prescha
Dalla claustra sespartir
E eugl Uri se unir.
„Vossa Grazia sa, ch' igl Uri
Onns ed onns sutén lavura,
115 Per veginir, sei baul ù tard,
En possess dil pass Gotthard,
Ch' el nutrescha la speronza,
D' augmentar cheu la pus-
sonza,
Per ligiar la Leventina
120 Cun il vau de Val Scallina,
Per retrer sil quolm il dazzi,

- Ch' appartegn a nies Sogn
Plazi.
- Quels ded Uri ein gutrus,
Mo pli mals, pli fermis che nus,
- 125 San salvar lur interess
E lavuran cun success.“
- „Mo l' Ursèra?“ cheu replica
Segner Pieder. „Tgi traffica
Leu schi mal cun nossa
schenta?
- 130 Tgei la renda malcuntenta?
Vein nus buca approbau
Tuts ils dretgs, ch' els han
artau?
Pon els buca sez elegier
Quels, che dein lur caussas
regier?
- 135 Ha sacu' la claustra fatg
Enzitgei en disvantatg,
Molestau la glieut cun taglias
Caschunau agli travaglias?
Na, els han negliur raschun,
- 140 De portar lamentaschun.
Lur lungatg e lur naziun
Stat cun nus en connecziun.
Sco las mummas de Rueras
Ein lur mummas, las Ursèras,
- 145 Èr Romontschas, lur affonts
Ein Romontschs, sco 'ls
perdavonts,
Han artau in' aversiun
Pils Schuobs e lur naziun.
Ein els buca stai adina
- 150 Leu cugl Uri en carplina?
Dat ei buca sepitgem,
Sco ch' els audan tudestgem?
Quels d' Ursèra e quels de
Wasa
Dein tener ensemble casa?
- 155 Vivan gie, sco tgaun e gatt
En artada nauschadat,
E sescognan e sedattan,
Cu'i sentaupan e secattan?“
Clau Camengia cheu
rispunda:
- 160 „Voss subdis san bein
avunda,
Con ch' els han ded engraziar
Alla claustra. Lur confar,
Lur caracter da present
Port' in auter fundament.
- 165 'Gl ei la tresta consequenza
Dell' ujarr' e pestilenz,
Che lur pievel ei vignius
Fetg smasaus e sminius,
Che Tudestgs ein arrivai
- 170 Ella Val, leu secasai
Ed ein daventai patrun
Dina gronda part dils funds.
Quels Tudestgs ein indersess,
Mo dominan gl' interess.
- 175 Regiment e beins cumins
Audan bein als vegls
vischins;
Mo la glieut activa nova,
Che lavura, che sedrova,
Ha la rauba, l' influenza,
- 180 Defertont che decadenza
Regia denter noss subdis.
Lur caracter, lur vertits
Uss sesperdan pli e pli,
Toch' ei vegn sacù in di,
- 185 Ch' ils Tudestgs, ils
vagabunds,
Mettan sut ils oriunds.
O savess ins ver la spronza,
Che miu quent mass en
fallonza.
Vossa Grazia, Segner Pieder!

- 190 Mo la claustra po gidar.
Sch' ella less sefitschentar
Cun noss fatgs empau de pli.
Sia Grazia pren a mi
Buc en mal miu paterlem.
- 195 Noss signurs, lur rigelem
Valan pauc. Gie quels
protegian
Ils Tudestgs e nus
handregian,
Ein cun Uri allai,
Cun Tudestgas maridai;
- 200 Quellas tilan si affonts,
Che san nuot dils perdavonts,
Seturpegian dil Romontsch.
Gie l' entira giuncheraglia —
Ina vera buccadaglia! —
- 205 Fa de schâvet, sestellegia
Sco 'ls Schuobs, schuob
balbegia.
Ensaconts dils giuvens purs
Imiteschan ils signurs,
E sécrein de far perdert,
- 210 D' esser Schuobs è tont pli
spert.

Nossa glieut degienerada,
Miez-maset' e schuobigiada,
Oravont Mistral de Moos
Cun siu tgau davòndavòs,
- 215 Han urdiu il tradiment,
Che fatschenta da present
Nies Cumin. — Jeu hai
speronza,
Ch' els survegnien la pleronza,
Cur ch' els vesan Segner
Pieder
- 220 Arrivont sin siu pullieder.“
Segner Pieder engraziava
Al massèr e quel ludava
- Per la tschontscha de
franchezia,
Per la flomma de carezia,
225 Flammigionta per siu pievel
En in cor sincer e niebel.
E duront ch' el cavalcava,
E duront ch' el ponderava,
Tgei mesiras sein de prender,
- 230 Per il vegl Romontsch
defender,
El quittava ded udir,
Sia mumma leu bargir
Entafuns il lac sper via —
Larmas spir malenconia
- 235 D' ina mumma, che lamenta,
Ch' ella seigi maltractada
Dals uffonts e bandunada.
L' aua tgeua reflectava
Leu gl' avat che cavalcava,
- 240 Ed ils umens silla riva
Admiravan si' umbriva. —
Tut en ina Gion Pultengia,
Sevolvent tier Clau
Camengia:
„Sch' ils d' Ursèra veggan
miervis,
- 245 Sch' essan nus ton pli
supiervis.
Finadin de nus regorda,
Tgei che lezza Val' bagorda
Ha schon dau de far a nus,
Tgei viadis prigulus
- 250 Schon noss tats han giu de far,
Per l' Ursèra consalvar,
Per l' Ursèra scompentar
Dalla bestia furibunda,
Che ha mai magliau avunda.
- 255 „Nus tenin bein endament,“
Clom' il pader Assistent,
„La disgrazia d' Hospental,

- La terrada dil mistral
Tin de Sax, miu tat
permiert.
- 260 Ins ha fatg ad el d' entiert,
Pli, ch' el vess giu meritau.
Mo il Tin ha reparau
Si' honur, la vana gloria,
L' ei curdaus tier la victoria
- 265 De Realp, havent viviu
Indisch onns sco in murdiu.
Miu confrar, Beat de Funs,
Quel, che fa sin tut canzuns,
Ha è cheu gizzau la plema
- 270 E mess giu quels fatgs en
rema.“
Tut che quescha in moment
Per respect digl Assistent.
Mo uss dat il de Zignau,
Um rubiesti, maldolau
- 275 Alla Fiergna de Bugaus,
Buca meins maltschecs e
nauschs,
In' enzenna cun in stausch.
E Bugaus, tut grittentaus,
- 280 Fa in segn e dat in sgregn
Et entscheiva nauschamegn

La Canzun dil Tin de Sax.
„Mistral de Sax, Mistral de
Sax!
Ti eis spir sgreffels e spir tacs!
Nu has ti noss' armada?“
- 285 „A Hospental terrada!“
„Nu' has ti schau ils paders?“
„Els ein ameuns alsladers.“
„Nu' has ti la bandiera?“
„Ad Altdorf sin plaz fiera.“
290 „Tgei fan quels ded Ursèra?“
„Els stenschan en fimèra.“
„E nu' ein quels ded Uri?“
- „„Els vegnan sur l' Alp sura““
„Mistral de Sax, Mistral de
Sax!
- 295 Sependa si, perves' ils quacs!
Neu buc avon il pievel!
Tgei gida tiu de niebel?
Tgei gida tia spada?
Ell' ei gie gnanc gizzada.
- 300 Tgei portas capellina?
Quell' ei tut de ruina.
Tgei vala tia bratscha?
Quell' ei sco nauscha
stratscha.
- Mett' ina paisch de rascha
- 305 Sil pèz e fai curascha!“
Mistral de Sax, Mistral de
Sax!
Va pér entuorn, runont il
sacs,
E rog' avon las portas!
Merettas quella torta!
- 310 Has fatg tenien canera
E piars la Val d' Ursèra,
Has enterdiu la tiarra
Cun caschunar l' ujarra,
E schau l' entir' armada
- 315 A Hospental terrada. —
Las vieuas leu, che pliran,
Ils orfans leu, ch' endiran,
Pon mai cun tut lur larmas
Lavar giu tias armas,
- 320 Mo leinan en pli fetg ils tacs
Per tei e tuts ils pigns de
Sax.“ —
- Paucs cantavan la canzun.
Buca leghers fuv' il tun,
Seo il pievel nauschs estregns,
- 325 Ussa giaps et ussa sgregns.
Quei fagieva il de Bugaus

Sco la fiergna raucs e nauschs.
Lamenteivel, murtirau
Secundav' il da Zignau,

330 Uss in raig ed uss' in schem—
Quasi sco in requiem.
E davos in grep udeva
Ins in' uolp, che respondeva.
Ed il pader Asistent

335 Quei tad lava pauc bugient.
Mo' gl avat als campiuns
Perdunava bia canzuns.

Cuschentada la ramur,
Intonesch' il catschadur
340 Gion de Runs giu da

Cartatscha

Cun rienta, leda fatscha,
E cun vusch sonora, clara
Seo trombettas en l' ujarra,
Ina viarva pli legreivla
345 Ed als paders pli plascheivla,
Viarva loscha e pompusa
Dina lutga gloriusa,
Melodia giubilonta,
Dalla pezza resunonta,

350 Sco las tibas giu dall' alp:

La Victoria de Realp.

La fiesta de Sogn Plazi
Vev' igl avat udiu,
Che quels ded Uri hagien
355 In plan malign urdiu,
De prender cun inschin
Il pass digl Avellin,
D'imponer alla Val
Tributs e tribunal.

360 Cheu ha il bien Sogn Plazi
Il pievel destedau,

Che tut, per sedefender,
Ei prest serestiau.
L' Ursèr' ha la punt

365 Dil Giavel furibund
Cun umens occupau
E per in temps salvau.

Il di de Sontga Frena,
Las uras da mervegl

370 Arrivan quels ded Uri
Cun in terment rugegl,
Sederschan sin la punt,
Catschont ils noss a munt,
Ch' els ein dabot fugi

375 Sur Val Scallina si.

Mistral Guglielm Pultengia
Campava sut Realp.

El fuva cun l' armada
La notg vegnius sur l' Alp,
380 Culs nobels campiuns,
Las petgas dils Grischuns,
Culs purs della Cadi
Rubiestis, burgalâ.

Vesent ins quels d' Ursèra

385 Fugient atras il Plaun,
Ha prest Guglielm Pultengia
Porschiu ad els il maun,
Lur fugia reteniu,
La tema supprimiu

390 E dau ad els staziun
Davos la processiun.

Las roschas uranesas
Entscheivan a seglir;
Il taur dellas Surrènas

395 Entscheiva da migir.
Ed ussa stat sil Plaun,
Pinaus de sponder saun,

In triep de mintga vart
Cun lontsch'ed halumbart.

- 400 Ils valerus sedrovan
Cun punscher e sedar;
In leva buca ceder
E l'auter mai tschessar;
In gneva traversaus
405 E l'auter cupitgaus;
Ils praus ein sanganai,
Pleins morts e yulnerai.

Cheu clom' il Capitani
Guglielm cun aulta vusch:
410 „Mettei la detta erutscha
Sils guotters leu en erusch!
Segli viden els grugns
E dei cun peis e pugns,
Cargei sco da Cumin
415 Cun forza in ed in!“

- Seo luſſ la muntanera
Attacean a sparuns
E traversont la roscha
Schmerschentan tut a funs,
420 Aschia ein segli
Ils pürs della Cadi,
El schègn e sil capetsch,
El pèz e strungaletsch.

Cheu ha'l Pageuin de Medel
425 Rut-en il baditschun
Al gries herox de Wasa,
Ch' el ei curdaus a mun,
Strunglau in d' Attinghaus,
Cuppu divers gieraus
430 E dudisch fatg snarrir,
Avon che sez murir.

Cheu ha Gudegn de Phiesel

Il niebel campiun,
Scurnau il bov ded Uri

- 435 E priu il cafanun;
Mo buc podiu mitschar,
La vita stoviu dar,
Tonschent il cafanun
A Gilli de Chischliun.

440 Mo lu han quels ded Uri
Entschiet a seretrer.
Igl era tgiunsch d'encorscher,
Ch' els fussen i en err.
Els vevan ils Romontschs
445 Teniu per mischs e rontschs;
Quels vevan oz mussau,
Ch' els seigien si da tgau.

- Cheu ha il taur ded Uri
Calau de scavignar.
450 Il di de Sontga Frena
Ha quel stoviu tilar
Fetg malamein tartaus,
Spir sgreffels e scurnaus
D' la punt dil Giavel giu. —
455 „S' ti tuornas, neu pleun tiu!“

Tuts cantavan la canzun;
Siu complein e legher sun
Resonava tras la val,
Rebatteva dal Crispalt,
460 Respondeva da Crestalt,
Vev' eunc strusch cuschiu
dil tut
Sut la tegia de Calmut.
Cheu sesarva la vallada;
Tut l' Ursera vegn a strada:
465 Ses pardatschs cun la planira
El ravugl de pezza stgira.
E la Reuss sereina blaua,
Che tschallatta leu si' aua

- Cun ses dutgs per la cultira,
470 Che dedestan la vedira,
E mantegnan la fenada,
Cu la spunda vegr barsada.
El curtin, tschinclaus da
pleuncas,
Paradeschan treis
vischneuncas:
475 Andermatt, che leu rauassa
Giu a mun, davos la draussa
E Realp da bella tschera
Sper la selva verda-nera,
E la tuor de Hospental,
480 Che terlischa tras la Val.
Mo giudem enconter Uri
Aud' ins buc in bien auguri;
Leu ramur' la Val Scallina,
Tut zugliada en brentina.
485 E'gl avat sil spitg surstava,
Sia tiarra contemplava,
In suspir migieivel deva
E tier pader Pleunca scheva:
„Quella tiarra benedida
- 490 Dess à mus vegnir scarplida!
Quei astgein nus mai vertir,
Anzi batter e morir!“
Pader Pleunca dev' il tgau:
„Quei ei nies. savein ca grau,
495 Essan eunc en plein posses;
Vegrnien pér ils Uranès!“
Uss sevolva, lu serenda
Segner Pieder per la senda
Dil Sula u cun crappa gitta
500 Cun ses umens de suita,
Ina via fadigusa,
Tras sulad' eunc pli carpusa,
Ina pleunca ratta, teissa,
Che tschancuna ferm la
queissa.
505 La matteglia giubilescha
E descenda tut en prescha;
Mo ils umens van lur pass
E setegnan sils carreuns,
Lu arrivàn giù el bass
510 Sper la casa dil parpeun,*)
Nu ch' ei vegr pagau il dazi
Per il transit a Sogn Plazi.

2. Co quels d'Ursèra fan Cumin.

- Avon la porta gronda dil Crap de Hospental
515 Ei oz la radunanza dils umens della Val.
In tschepp de melli rigas stat leu sil plaz-Cumin;
Il pievel fa en fuola entuorn la buor' in rin.
Dasper la buora stattan vischins de plein possess,
Ed ordentuorn ils jasters e simpels indersess,
520 E sper la buora spetga — leu senza gnir unfis —
Il Cau de quels ded Uri, Signur Mistral de Fries,
E sillla buora seglia, Signur Mistral de Moos,
Vistgius cun rassa nera, cun 'gl uors en cramadòs,
Cul pegn en sia toppa sin grundas de rubin;
525 E gl' um che porta l' Uorsa entscheiva uss Cumin.

*) Schlagbaum.

- „Undrai Signurs ded Uri!
Vus aultditgai Parsuri!
Seis beinvigni en Val!
In beinvignent, Vischins!
- 530 Vus Umens ded Ursèra,
Ton nobels sco cumins!
Undreivla redunonza!
Essent per confidanza
Vies malvengonz mistral
- 535 E Cau uffizial,
Sche prend' jeu la
lubientscha,
De metter en preschientscha,
D' admetter e proponer
Als umens cheu presents,
- 540 En questa val sesents,
Ils quals ein suttamess
Al stab dil Segneradi
E han cumplein posses,
Dils dretgs dil vischinadi, —
- 545 La caussa ditg vertenta
Dell' uniun urgienta
Cun Uri nies vischin. —
Fetsch quei sin buna fin. —
Vus Umens della Val!
- 550 Nigin sa dispitar
Nies dretg de s' alliar.
Quei dretg ei schi perfetgs,
Sco tuts noss auters dretgs,
Dals retgs documentaus
- 555 E tschiens ga approbaus.
Vein gie las truccas pleinas
De quellas purgameinas.
Ils paders de Muster
Secreian bein d' haver
- 560 Certs dretgs sil regiment.
Quels valan da present
Mo aschi lunsch, sco nus
Cun star modest e prus,
Surfrin lur ugadia,
- 565 Vertin lur signeria.
Il tratsch de nossa Val
Ei tratsch imperial,
E mo gl' imperatur
Ei nies suprem Signur.
- 570 Bein han noss perdavonts
Gudiu in pèr tschiens onns
La protecziun claustral —
Ed en vertit legala
Portau la consequenza
- 575 De tala dependenza;
Mo lezz' advocatura
Ei stada mo procura,
Procura pigl imperi,
U simpel ministeri
- 580 En num e competenza
Digl retg en si' absenza,
Pussonza empristada,
Che sto vignir turnada,
Pussonza per semeglia
- 585 Sco quella de fumeglia,
Pladida d' in patrun.
Vus Umens della Val
Gudis la libertat,
Schi ditg sco l' Uorsch stat,
- 590 Schi ditg sco Andermatt,
Realp e Hospental
Existan cheu en Val.
Noss purs han mai schigiau
Il paun de servitit,
- 595 Il pievel mai portau
Cadeinas de subdit.
La tuor, che mira leu
Sin nus aschi da tgeu,
Stuess vus dir: „Adina
- 600 Ha cheu la glieut cumina
Tenor isonzas e vegls patgs
Teniu cumin, regiu ses
fatgs,
Tscherniu tuts ses offizials,

- Tuts ses gieraus, tuts ses
mistrals;
- 605 E quei ch' il pievel cheu
tschentava,
Quei fuva lescha, ch' obligava
Signur e pur, schizun
gl' avat.
Quei fuva tschentament.
Qual ei in meglier mussament,
- 610 Vus Umens della Val,
Per nossa libertat?
Bein existev'il condament,
Che nies mistral regent
Ritscheivi dal convent
- 615 Il niebel dretg de spada,
Sco forza empristada
Dals retgs e dagl imperi.
Perquei sto nies mistral
Cun tut il dicasteri
- 620 Naven da Hospital
Serender a Muster,
Per leu tenor isonza
La spada obtener;
Mo pintga importonza
- 625 Posseda quei viadi.
Ils dretgs de Signeradi
Surdai als vegls avats
Ein mo formalitats
E piardan di per di
- 630 Lur forza pli e pli.
Las tschentadas curdadas
Ston esser approbadas,
E las mesiras pridas
Vegnir renconoschidas;
- 635 Perquei podeis vus èra,
Vus Umens ded Ursèra!
Cun Uri seligiar;
Quei senza domendar
'Gl avat per permissiun
- 640 E senza violar
- Siu dretg de protecziun.
Las spendas e tscheins fier,
Che audan leu vitier,
Negin che vul pretender.
- 645 Il Lur volein nus render.
Mo nossas competenzas
Vulein nus consalvar;
En tuttas occurrentzas
Decider nus e far,
- 650 Quei ch' ei la convegnientscha
E viver da prudentscha.
Vus Umens della Val!
Gl' avat ha gl' onn vergau
Snueivel sedovrau,
- 655 Fondau in' uniun
Cul pievel leu a Trun.
Tgei munta quella ligia?
Jeu quettel, mo fadiglia —
Disturbis e surpresas.
- 660 Tgei novas interpresas,
Gl' avat cun quell' intenda,
Negin che aunc comprenda.
Leu vid ils precipezis
Cupidan ils urezis,
- 665 Leu s'aulzan las brentinas,
Leu neschan las purginas,
Leu creschan ils selvadis
Darguns e squatschs d' uradi,
E leu a tras ruinas
- 670 Sederschan las lavinas;
Da leu vegn bia bahaultscha.
Ch' ha pauc en sia caultscha.
Vus Umens della Val!
Adina han noss vegls
- 675 Cun gl' Uri giu scumbegls,
Aviras e degrettas
Rabantschas e dispettas.
Pertgei schi malas vettas?
Perquei ch' ils buns avats
- 680 Nies pievel endridavan,

- Quel semper complicavan
En lur hostilitats.
Vus Umens della Val!
Leins buca stabilir
685 La pasch e secugnir,
Dismetter la discordia
E viver en concordia,
En pasch e comportonza
Cun nossa vischinonza?
690 Perquei Compatriots!
Vulein nus prender oz
Mesiras leu suenter
E metter pasch cheu denter
L' Ursér' e Val Scallina —
695 Per oz e per adina. —
Vus Umens! jeu quitass
Ch' in tal ligiom spargnass
Bia donns a nies antschess
E fetg bein convegness.
700 Vus Umens ded Ursèra!
Per buna pasch fundar,
Cugl Uri, nies confrar,
Volein nus seligiar. —
- Il pievel haveva
705 Gizzau las ureglias,
Tadlau cun marveglias,
Cun quet e furtina
La nova doctrina
Dil Cau ded Ursèra.
710 Il pievel cuscheva,
Tremblava, schemeva,
De dar decisiun
En tala questiun.
Epi paterlava,
715 Fagieva canera
Sco schaumna villada,
Epi scadanava
Sco l' aura stemprada
E sescumbigliava,
- 720 Segreva, seglieva.
Epi sesparteva,
Fagieva partidas,
Pinava cun fridas,
De prender e render,
725 Culs pugns de defender
Scadin siu pareri.
- Mo uss stat tut eri.
Fries, mistral ded Uri, stava
Silla buora, s' enclinava
730 Sin tuts meuns e perdegava
Per tudestg e zacudeva
Loschamein las rassa melna,
Rassa melna sco igl aur,
Surcusida cun in taur.
735 „Umens libers della Val!
Sundel buca vies Mistral,
Vai cheu nuot de commendar;
Mo astgiass jeu cussegliar
Per vies bien e vies salit,
740 Per promover vies profit,
Sche stuess jeu dir a Vus:
„Menaschei e stei cun
nus!“
- Vossa Val ei situada
El ravugl de nossa tiarra
745 E dependa, isolada
Tras montognas, per l' ujarra
E pil transit e hanletg
Tuttafatg da nies schurmetg.
Tgei! leis currer sur l' Alp sura
750 Tras nevadas e lavinas
En miserias e furtinas?
Stein nus buca pli maneivel?
Fuss ei buc pli commodeivel,
De haver in taur sin porta,
755 Schmanatschont la corna
storta,
De haver igl uors de Berna

- E las puntgas de Lucerna
En agid per sedefender,
Cur ch' in jester less offender
- 760 Vossas veglias libertats?
Voss avats ein eremits,
Cultiveschan las vertits,
E lur propi ministeri
Ei converter ils pucconts
- 765 E spindrar ils perdavonts,
Or dil fiug dil purgatieri.
Els ein buc in segneradi
Cudeschiu cul mund glenadi.
Per defender privilegis
- 770 Sto ins esser oz garmadis,
Star stinaus sco mez salvadis;
Libertats ein garentidas
Mo cun forza, pugns e fridas.
„Noss avats ein nauschs
avunda!“
- 775 Ina vusch che furibunda,
„Fridas, bien amitg! podein
nus
Era parter ô pulit;
En quei grau, Mistral, havein
nus,
Quettel jeu, in bien credit.“
- 780 Tscheu e leu in scaffergnava.
Mo de Fries continuava:
„Ducas, comts e rechs baruns
Regian leu sin tuts cantuns
E sgrurtegian la puraglia,
- 785 Mettan gl' um cumin en
paglia.
Lunsch entuorn tut che
suspira
Sut il giuf dils gronds e plira.
Umens libers ded Ursèra!
Possel buca far canera,
- 790 Lessel buca seludar;
Mo astgass ins domondar:
- Tgi defend' uss 'gl interess
Dils cumins cun bien success?
Tgi domogna la luschezia
- 795 Dils baruns e lur noblezia?
Tgi ha rut la tirannia
E las tuors de garmaschia?
Cun in plaid, tgi liberescha
Oz ils pievels e scafflescha
- 800 Sillas Alps la libertat,
Ed unescha cheu in stat,
Nu' che pign e grond po viver
Seconvegn e resta liber?
Ina vusch recenta gitta
- 805 Denteren che seschluitta:
„Uih! ils purs de Ligia
Grischa
Han er buca l' ossa mischa.“
„Vossa ligia ei rest nova,
Ha aunc buca fatg
l' emprova“,
- 810 Il mistral de Fries sedrova.
„Nossa ligia ei garantida
E cun seung ferm
entschallida.
Nus havein en tschien
battaglias
Tuts baruns sdernau en
scaglias
- 815 E savein gidar scadin,
Che vul buca far da fin,
Vul cun nus sealliar,
Esser libers e restar.
Umens libers della Val!
- 820 Tgei carteis vus aunc schi
mal?
Tgei mungleis temer tenien?
Nus vulein gie mo vies bien.
Lezas hürschas e sbarradas,
Las dispetas e sedadas
- 825 De nos vegls ein emblidadas

- E ston uss vignir satradas.
Vos avats han en quei grau
Franc daditg tut emblidau.
Era porta vies convent,
830 Buca pli ton disfidonza
Ded entrar en cuminonza
Culs paes confederai.
Voss avats ein seligiai
Cun Glaruna, cun Turitg,
835 Era Sviz ei lur amitg.
Er cun Uri existevan
Veglias ligias engiradas,
Che malgrad in pêr sbarradas
Comporteivladat nutrevan
840 E perinadat scaffevan.
Umens libers della Val!
Enten temps schi
malmaneivels
Ston ils pigns, cumins e
fleivels
Seligiari, ensemens star,
845 Per lur dretgs franc
scompentar.
Pur seligia cheu cun pur,
Pign signur cun pign signur.
Co ils pigns survegnien
possa,
Muoss' a vus la ligia nossa,
850 Tgei ch' ils pigns unî pon far,
San ils Svizzers comprovar.
Vi per inagâ serrar,
Cun a tuts recommendar,
De la causa ponderar,
855 Ponderar e patertgar, —
Less cheu mai zitgi sforzar.“
E mistral de Fries vegneva
Giud la buora, zacudeva
Buca mal siu taur ded Uri.
860 Silenzi rigieva
- Cheu denter il rin:
La viarva teneva
Il senn de scadin,
Signur e cumin,
865 Culs pertratgs en fermonza.
E tutta scarponza
Pareva tschessada,
Parev' emblidada.
E schon entschavevan
870 Ils giuvens a grir:
„Cugl Uri, cugl Uri!“
Cun Fries siu Parsuri
Vulein nus s' unir!“ —
Cheu vegnan ils vegls,
875 Revolvan ils êgls
Domondan lur fegls.
„Tgei ha quel tschintschau?
Tgei ha 'l paterlau? —
Savein ca tudestg
880 Avunda per quel.
A nus explichei
Il propri contegn
De quei ch' el mantegn!
Plidau ha el frestg
885 Maneivel e spert,
Probabel perdert.“
E sin declaronzas
De lur figlilonzas
Entscheivan ils vegls
890 A grir sin lur fegls,
Entscheivan ils veders
Vischins ded Ursèra
Termenta canera.
„Gl' avat de Muster
895 Ha cheu de guder
Ils tscheins e la taglia
De nossa puraglia,
Las dieschmas tschentadas
Sin nossas casadas.
900 Nus essen subdis

- Dils Sogns eremits,
Seo nos perdavonts
Avon milli onns.
La crusch de Sogn Plazi
905 Retilla nies dazzi;
Gl' avat tegn la spada
A nus empristada,
E buc il mistral.
La tuor d' Hospital
910 Pertegn al Signur.
Leu stat siu migiur
Cun pleina pussonza
Sur nossa migionza.
Il Gielli de Moss
915 Sto star anavos
Cun siu paterlem,
Che vul derogar
E giu dispittar
Cun smanis e fem
920 Ils dretgs digl avat.
O tgei naudschat!
Nu veis las raschuns,
Vus paupers mituns,
De selamentar?
925 Ni leis bandonar
In niebel patrun
Tut senza raschun?
Haveis domondau
Gl' avat per lubientscha
930 De far l' allianza?
E ha 'l demussau
De quei contentientseha?
Nu ei l' obadientseha
De vus engirada?
935 Nu ei la prudentscha
Savens empovada
Da noss perdavonts?
O trests suprastonts,
Affonts malvengonzs!
- 940 Haveis emblidau
La stent' il quittau,
Ch' ils paders han giu,
Per nus mantener
Sin noss privilegis?
945 Co els hain stuiu
Adina temer,
De perder noss dretgs,
Schi vegls, schi perfetgs
A voss Urane,
950 Che fuvan adina
Sin quels sco ils sprërs
Sin nossas gaglinas?
Han buca noss paders
Seo buns pertgiraders
955 Stoviu nus defender,
Cu leu noss vischins
Volevan nus prender
Cun forz' e rampins
E nus sutametter
960 A lur regiment?
Tgi sa empermetter,
Ch' il niev serament
Segiri nies fatg
Cun pli avantatg?
965 „Nischina, Nischina!“
La Val Leventina
Marmugna adina
De lur ranveria,
De lur garmischia.
970 Voleis sclaveria,
Sche mei tiels gutrus
Ded Uri; mo nus
Laschei aunc morir,
Avon che untgir
975 Dal Segner present.
Nus essen Romontschs,
Aunc libers e frontschs
E glieut dil convent.“

- Aschia tschintschavan e grevan ils vegls,
980 In tscheu ed in leu tier schienders e fegls.
E tut adumbatten rogava de Moos,
Saltont silla buor' anavont, anavos,
Rogava de quescher e po de calar
Cun talas caneras e po de tadlar
985 Las opiniuns dils auters signurs,
Tut raucs e bognaus da milli savurs.

3. Co'gl avat de Muster dat la spartgida.

- Fertont che segrescha sil Plaz la gienira,
Traversa gl' avat a cavagl la Planira.
990 Ils tgôlis festginan, sbruflont la scamada;
Lur fiars dattan fiug, scadanont la sulada;
Gl' avat cun suita rebalza, setschenta;
Atras la pulvrera terlisch' l' orgiaimenta,
E gleiti compara, passont la Crestatscha,
995 Il Segner sil tgiembel, al pievel en fatscha. —
Il pievel, vesent siu patrun en preschientscha,
Dat ina sgargnida, fagient retenientscha;
Giest sco ina bova, d' in grep retenida,
Seferma stremblonta cun ina scutschida.
1000 La fuola stupescha, cuscent in' uriala.
Schlargada, zavrada vegn uss la caniala.
Ils umens ded Uri cun Gilli de Moos
Han piars la curascha, setrain anavos.
Ils umens romontschs, ils vegliords ded Ursèra,
1005 S'avonzan, fagient gloriusa canera
E greschan: „Pren mira! il Segner arriva!
Evviva la Claustra! Pultengia! evviva!“
Semettan en rietscha, formont la spaliera,
Ed arvan al Segner culs ses la barriera.

- 1010 Il Segner, sco de far termagl,
Descenda svelt da siu
cavagl,
Stat ferm en pei sin siu
terratsch,
Ch' el dei defender oz dil
latsch,   Che quels ded Uri han urdiu
1015 Ecun mistral de Moostendiu.
El passa lu cul meun alzau,
A benedent il pur surstau,
Atras la fuola separada
Vitier la buora bandunada,
1020 E munta leu maneivel spèrt

- Sil tschepp = cumin cun
cor detschèrt.
Siu êgl patern dat eunc in
sguard
Sco in cametg da mintga
vart,
Fertontchesia barba grischa
1025 El clar solegl stupent
terlischa.
El aulza lu puspei siu meun
E plaida clar, ded aul epleun:
„Vus Umens della Val-
d' Ursèra!
Tgei munta quest embrugl
de guerra?
1030 Ha cheu davos il Piz-Scopî
Entschiet il Giuvenessen di?
De quei sminavan nus pilver
E unc nuot jer sera vi Muster.
Tgei 'veis pomai de criticar
1035 Vid nies confar e demanar,
Che vus tenîs oz radunonza,
Senz' avisar la suprastonza!
Tgei 'levas far tut da discus?
Vus essas tuts fetg
suspectus. —
1040 Pertgei undrescha Vies
Mistral

1060 Ses umens, udent la smanatscha mordenta,
Bandunan de Moos — e quel sestermenta. —
Il Segner cul det il de Fries designescha
E cun ironia lu continuescha.
- Mo leu davos il traditur
1965 Vez'jeu in auter grond
Signur.
Seis bein vegnî, Mistral de
Fries!
- Oz buca siu patrun feudal,
E negleghescha tuttavia
Las reglas della cortesia,
Mei buc salida, beneventa
1045 Tenor la fuorma, ch' ei
dischenta,
Tegn buc la staffa, sco duei,
In vèr vasall de miu
marschei?
— Tgei fas ti leu, Mistral
de Moos,
Cun miu manti sil cramatôs?
1050 Pertgei stas buc sin tia posta,
Per far tiu plogn e dar
risposta,
S' ti quittas de haver
raschun,
De lamentar de tiu patrun?
Cun tei, de Moos,lein nus
tener,
1055 In di dertgira vi Muster.
— Jeutgisel tei de felonie. —
E tgi de sia compagnia,
Che ha che morda la
conscienzia,
Entscheivi cun la
penetienzia.
- Tgei 'veis de bien? tgei
encurris
En Val cun vossa
compagnia?
Vus veis pilver falliu la via

- 1070 Ni 'leis cumprar in bov
de raz?
Stoveis vus far vies taur de
maz?
Mo lu duevas sedrizzar
Tier il patrun, per marcadar.
- Signur Mistral! 'vess mai
cartiu,
- 1075 Ch' in Fries rumpess siu
plaid spendiu,
Ch' in um sco Vus, che stat
avon,
Fuss habels din schi trest
engonn.
Vus veis podà schon
emblidau
Il patg, che nus igl onn
vergau
- 1080 'Vein fatg cun Vus de
cuminanza
Ad Altorf sin la radunanza.
Leu ha vies pievel
empermess,
De schar la claustr' en siu
possess, —
De schar l' Ursèra star
cunbien
- 1085 E d' in a l' auter far dil bien,
De viver en perinnadat
E respectar la proprietat.
'Veis emblidau il serrament,
'Veis emblidau il document,
- 1090 Che jeu e Vus vein sutsignau
E viceversa sigillau? —*)
- Signur de Fries! gl' ei mal
de far,
Sch' in sa de Vus buc sefidar,
Sche vus duvreis gl' engira-
ment,
- 1095 Per trafficar in tradiment,
E sefigieis de buns vischins,
Mo per urdir creuns e
rampins. —
Jeu creig denton mai pli,
ch' igl Uri
Sei cheu d' accord eun siu
parsuri. —
- 1100 Jeu vegn uonn per quella fin
A comparer sin vies Cumin,
Per domondar il pievel sez,
Sch' el hagi è pigliau vies vèz.
Duess ei lu pilver constar
- 1105 Ch' il pievel sez
lev' engannar,
Sche fetsch jeu pass tier
la Dieta,
Per dar a vus giu per la detta.
Leu 'vein nus èr enqual
amitg,
Cunzun Glaruna cun Turitg,
- 1110 Ils quals cun nus ein alliai
Ed ein adina stai fidai,
E vegnan buc schi spert
unfis,
De star de plaid, sco vus
de Fries. —
Per oz cargoi voss mils de
sauma
- 1115 E returnei en vossa cauma!"
- En rabgia s' avonza de Fries, il mistral,
Volent siglientar il cumin d' Hospital
Cun dar ina hurscha tras sia partida;
Mo prest la roschada sesparta, semida.

*) In Tenor la detga in patg de 1424.

- 1120 Ils vegls ded Ursèra pertgiran la buora,
Ed èra la troppa dils giuvens conquorra,
Havent entilgiu las raschuns digl avat
E viu, nua regi la fei e verdat.
E sco dus mattatschs, engartai sin dagrettas,
2125 Ston Fries e de Moos calar cun dispettas.
- Segner Pieder uss sevolva
Tier siu Pievel e dissolva
Cun raschuns de fundament
Ils pertrags de tschorvament,
1130 Implantai els tgaus dils Purs
Tras las tschontschas de
Signurs. —
El selarescha si ils fatgs,
Refutesch' ils avantatgs,
Ch' ins voleva far valer,
1135 Per sesparter da Muster. —
Segner Pieder plaida
tgiunsch,
Sia vusch ins auda lunsch;
Segner Pieder ha sco pader
Studiau de perschuader.
- 1140 Tut rebatta franc e fresc
Per latin e per tudesc.
Mintga plaid ei ina frida,
Ton sil cor, sco sin
l'udida; —
Ed uss tschontsch' el eunc
romontsch
- 1145 Cun siu vierv pusau e
frontsch:
„Clau Camengia di ami,
Ch' il lungatg leventi si
Denter Vus las confusiuns,—
Ch' il contrast de duas
naziuns,
- 1150 Tuttavia differentas,
Ch' ein en questa Val
sesentas,

Schendri sbagls e disfidonza,
Sgurdinont la compor-
tonza —
E cuschini rizs e razs
1455 Denter vegls e denter mats,
Che perquei il Tudestgun
Tscherchi gl' Uri per
patrun —
Gie, ch' ei detti giuvenasters,
Che sependien vid ils jasters
1160 E brattassien da figliasters
Nies Romontsch per in
canaster.

Ch' ils Tudeses fan vèss
d' emprender
Nies Romontsch, selai
comprender.
Èra nus havein pitgiras,
1166 Ded emprender lur mistiras,
E plidassen pli bugient
Mo Romontsch da funda-
ment;
Mo gl' ei fatg, che da natira
Mintga viers ha sia lira. —

1170 Essan nus dentont schi buns,
De vertir ils Tudestguns, —
Gie, d' emprender lur lun-
gatg,
De tractar els schi bufatg,
Ch' elspondent nus exister,
1175 Senza dal Tudes desister, —

- Sche podessen els bein èra
Risguardar empau noss' èra,
E silmeins far in' emprova,
Ded emprender quei ch' ins
drova,
- 1180 Per disquorrer cul vischin,
Senza far cheu schi da fin.—
Quei fagiess da bi bugient
In carstgeun empau dischent.
Mo 'ls purs cotschens cun
lentagiens
- 1185 Ein en tut empau ded
agiens. —
Malspirtai da ranveria
Ei lur Diu l' economia.
Cortesia ei in vèz,
Che meretta donns e sprèz.
- 1190 Cun in règl malign enguord
Stat mintgin sin sia cuort
Ed enquera d' engannar
Siu vischin, per profitar.
In ed in ei cheu in retg
- 1195 E respecta mo siu dretg.
In ed in secrei ded esser,
Schi perderts sco in
professer.
Per las caussas de cumin
Interess ha el negin.
- 1200 Siu princip ei car de vender,
Bia de prender, nuot de
render.
Oh, cun tala glieut selai
Buca viver d' alliai!
- Ha, vus paupers oriunds, —
1205 Possessurs ded alps e funds,
Vegls vischin se purzonavels,
De tuts dretgs ils vers
artavels!
Essas schi da buna fei,
- De vegnir da quels marschei,
1210 De straschar voss interess
Als rampins dils indersess,
Gie perfin de trafficar,
Per vus sezzi engannar? —
Leis commetter l' ortgadat
- 1215 De cun Uri far mistat,
Ch' ha adina cavistrau,
Per vus metter sut ugau? —
Giuvanasters, giuvanasters!
Dei adatg empau dils jasters!
- 1220 De saver empau tudesc
Tegn vus buca si da fresc.—
'Scheis vus ils Tudescs
surprender,
Vai cun vus adina mender,
Fin ch' els vegnan schi
garmadis,
- 1225 De tractar vus sco selvadis.
Tgei tartgeis de profitar
Cun in schi pervers confar?
Mo pertgei, risdei pomai!
Essas vus schi trubestgai,
- 1230 De snegar, sprezzar in
summa
Il lungatg de vossa
mumma? —
Essas schi da pauc valzenn,
De disgir vies cor e senn,
Ded unfrir vies ver caracter,
- 1235 Per far tschérás d' in
calfacter?
- Nies Romontsch ei d' origin
In' enfiarla dil Latin,
Ch' ei adina staus in vierv
Cultivau e plein de gnierv,
- 1240 Sco eunc uss la sontga messa
Di per di a nus confessa. —
Il Latin vegn scrett pertüt.

- Dil Tudesc san ins nagut
Auter, che in triep barbar
1245 Drovi quel, per patterlar.
Milli onns ein passentai,
Ch' ils Romeuns, ils vigls
Latins,
Ein vegni sin noss confins,
Han fundau sin crests e
spundas
- 1250 Lur culégnas oriundas
E tschentau amiez la Val
Il Casti dil hospital. —
Perdavonts de milli onns
Stavan cheu en Val avdonts:
1255 Um e dunna cul mattatsch,
Cultivont il stess terratsch.
Voss babuns ein cheu satrai,
Voss affonts cheu battegiai,
E vus essas cheu vischins,
1260 Per amur dils vegls Latins,
Che han schau als decen-
dents
Cul lungatg lur beins
schaschents. —
Dat ei bein zanu' in pievel
Schi tumpriv e schi da
niebel? —
- 1265 E vus lesses barattar
Vies caracter cul barbar,
Cul lungatgscultschiu e gob,
Che deriva dal Schuob,
Ch' ei d' obscura derivonza,
1270 Senza stemma ni mionza?!
- Nua'veis vies pugn d'honur?
Il Romontsch saveis dis-
quorrer
- Giu Ligieun e bein con-
quorrer,
- 1275 Vender ni cumprar in tier
Senz' agid d' in mulessier. —
Cun Romontsch plidar saveis
Culla schenta dil Valleis.
E davos il piz Scopi
- 1280 Tut capescha vies „bien gi“.
Sche pertgei voleis unfrir
Vies caracter e disgir
Vieslungatg artau dals vegls
Als ded Uri quels tschubegls,
1285 Che patiarlan de vertit,
Mo vus porschan sevitit!?"
E gl' avat scaldaus excloma
Cun in plaid sco fiug e
flomma:
„Umens libers della Val!
1290 Vai plidau in intervall.
Jeu pretend' uss curt e spèrt
Ina tschiarna de detschèrt:
„Leis, vus Umens della
Val!
Star sidretg sco nies
vasall,
- 1295 Renconoscher il poder
Della Claustra de
Muster,
Suondar la nobla Crusch
De Sogn Plazi — ni dar
la vusch
Leu al taur de quels ded
Uri?
- 1300 Jeu domondel sco parsuri,
Schent a vus la libertat,
De far vossa voluntat." —
- La fuola rimmada, scaldada, cametscha
Sefa vid la buora, semetta sin rietscha;

- 1305 Ils vegls ordavont, ils giuvens suenter,
Perfin enzaconts dils Tudescs veggan denter,
E cloman e greschan — in cor, in a vusch:
„Sogn Plazi! Sogn Plazi! nus lein tia crusch!“
Ils vegls serebalzan lu eunc ina gada
1310 E cloman cun viarva stendida, scaldada:
„O mum'ma romontsch a! Ti mumma carina!
Nus'lein tia tschontscha salvar per adina!“
Il Segner descenda contents dalla buora
E va — compognaus dals subdits en la tuora,
1315 Per far ina fiasta cul pievel fideivel,
Cul pievel sincer e d' in spert raschuneivel. —
De Fries, la sabientscha cun sias cambrolas,
Banduna la plazza, sgartont las tarscholas,
E Gilli de Moos, che festgina suenter
1320 Cun prescha schi gronda, de rumper il venter. —
E gleiti svaneschan quels umens capavels
De crutschs e rampins — sut la crappa dils giavels.

